

Беларуская душа ва ўсім харакстве

"...Гэта ж беларуская Швейцарыя!" — захапляліся прыродай, седзячы на беразе Дняпра, Міхась Лынькоў ды Алег Лойка. Яны прыязджалі на Рагачоўшчыну да Юліяна Пшыркова, у яго родную вёску Кісцяні. Літаратуразнаўца, вядомы даследчык творчасці Якуба Коласа ведаў, чым завабіць гасцей. Мо таму ён так выдатна разумеў творчасць тых, хто перадаваў адчуванне беларускай прыгажосці, што сам з ім вырас? Кажуць, што ён і яго жонка Нона ўмелі лячыць зёлкамі — і гэта глыбока ад каранёў, якія дазвалялі чалавеку быць часткай навакольнай прыроды, часткай сусвету. І гэты сусвет Пшыркоў умеў заўважыць і адчуць у адметных беларускіх талентах. Нездарма прафесар БДПУ імя Танка Аляксей Рагуля адзначае сёння: "Ён даў магчымасць убачыць душу беларуса ва ўсім харакстве. Улоўліваў у жыцці прыроды праявы гэтай душы". Сёння, у 100-ую гадавіну з дня нараджэння крытыка, даследчыка і пісьменніка, ёсць нагода ўгадаць пра яго чулую душу, якая беспамылкова ўмела адзначаць талент.

Вось, напрыклад, талент Быкава, якога на той час не ўсе разумелі і прымалі. Пляменнік Пшыркова, доктар медыцынскіх навук, прафесар Аляксандр Сукала, угадаў, як дзядзька, які сам ваяваў, распавядаў пра тыя падзеі і тлумачыў сэнс ваеннай прозы Быкава: пісьменнік гаварыў пра тое, як вайна прыйшла ў душу чалавека. Ды і Уладзімір Караткевіч бываў дома ў літаратуразнаўцы, калі быў яшчэ не прызнаны, а Пшыркоў казаў: "Гэта талент!"

Напэўна, больш за ўсё такіх момантаў могуць угадаць родныя: дзеці, унукі, якія адгукнуліся і прыехалі на канферэнцыю, прысвечаную двум вядомым літаратуразнаўцам — Юліяну Пшыркову і Навуму Перкіну. Літаратуразнаўцы, крытыкі, паважаныя навукоўцы прыйшлі амаль у адзін час працаваць у Інстытут літаратуры імя Якуба Коласа [Акадэміі Навук БССР](#). Яны абодва сталі лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа за 2-томнае даследаванне "Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры".

— Юліян Пшыркоў і Навум Перкін вельмі розныя, але маюць шмат агульнага: першае, у іх за плячыма была гісторыя. Гісторыя, цягам якой беларусы і яўрэі знаходзілі агульную мову, для іх было важным адно і тое ж. Абодва ваявалі. Абодва вучылі разумець літаратуру глыбока. Напрыклад, Юліян Пшыркоў, вядомы даследчык творчасці Якуба Коласа, пра "Новую зямлю" гаварыў як пра вялікі твор, а не як пра кулацкую паэму. Гэта вядомы рускі паэт, перакладчык і літаратуразнаўца Сяргей Гарадзецкі неяк вырашыў, што паэма не будзе зразумелай рускаму чалавеку, і прыбраў з яе тое, што, на яго думку, было лішнім. Юліян Пшыркоў зрабіў шмат дзеля вяртання твораў у свядомасць. Але ж яны абодва — Пшыркоў і Перкін — сталі аўтарамі падручніка па беларускай літаратуры для 9-10-х класаў, — адзначыў літаратуразнаўца Міхась Тычына.

Прафесар Міхась Мушынскі, якога называюць "навуковым сынам" Пшыркова, дапоўніў карціну:

— Гэта была яшчэ гісторыя барацьбы з цензурай. Напрыклад, пры падрыхтоўцы збору твораў Купалы ў 6-ці тамах (у 60-я гады) абмяркоўвалася пытанне наконт 81 аднаго верша, якія дагэтуль не друкаваліся. Пшыркоў імкнуўся даказаць, што нічога ў іх няма такога, з-за чаго чытачы не павінны іх ведаць. У выніку з гэтых 81-го не праскочылі 29

вершаў. Яшчэ два ўсё ж былі надрукаваныя, але з купюрамі. А 18 вершаў надрукавалі з каментарамі.

Час, пра які гаворка, не быў ідэальным для беларускіх пісьменнікаў. Ён не быў ідэальным і для літаратуразнаўцаў. Аднак кандыдат філалагічных навук Сяргей Гаранін назваў яго "залатым векам беларускага літаратуразнаўства". Сапраўды, у Інстытуце літаратуры імя Якуба Коласа Акадэміі Навук Беларусі працавалі вялікія рупліўцы, даследчыкі творчасці пісьменнікаў, якія стварылі беларускую літаратуру, а праз яе — нацыянальную культуру. Ім было з чым працаваць — вялікія творцы Купала і Колас з пачатку стагоддзя здолелі паказаць такую глыбіню беларускай літаратуры і вялікі яе патэнцыял, што адмаўляць ёй у праве на існаванне (а значыць, і на асэнсаванне) было немагчыма. Нават у скрушныя для беларускай культуры гады літаратуразнаўцы гатовыя былі рабіць сваю справу і казаць пра важкасць беларускага слова і адметнасць беларускай душы. Напрыклад, у 30-я гады ў Інстытуце літаратуры Акадэміі навук быў толькі адзін супрацоўнік, астатнія месцы аказаліся вакантнымі... Але інстытут існаваў, таму што была літаратура, якая стваралася для асобнага народа, і не лічыцца з гэтым было немагчыма.

"Няма таго, што раньш было", — можна было б узгадаць словы яшчэ аднаго класіка, Багдановіча, з гэтай нагоды. Але адначасова з гэтай згадкай прыходзіць думка пра тое, што ёсць новая культурная сітуацыя, якая, напэўна ж, стала праявай глыбінных культурных працэсаў, якія адбіліся на сучасным існаванні як беларускай літаратуры, так і літаратуразнаўства. І працэсы гэтыя таксама патрабуюць асэнсавання. У тым ліку і праз параўнанне: а што змянілася ў беларускім грамадстве з часоў таго самага "залатога веку"? У чым асаблівасць той самай сучаснай беларускай культурнай сітуацыі? У тым, што мы можам казаць "было", думаючы пра тое, чаго "няма". У тым, што літаратурны працэс развіваецца не так магутна, як у мінулым стагоддзі. У тым, што яго ўплыў на грамадскія працэсы не такі, як калісьці, пры тым, што ўсё, здавалася б, павінна быць наадварот: калі ёсць нацыянальная дзяржава, то роля нацыянальнай літаратуры павінна ў ёй быць асаблівая. Усё гэта — пытанні для аналізу даследчыкаў, у тым ліку літаратуразнаўцаў. Таму што яны, чытаючы творы, могуць не толькі адчуць талент і казаць пра яго. Вывучаючы стан літаратуры, яны могуць ацаніць стан усёй культуры краіны. У гэтым іх місія: тлумачыць, што адбываецца навокал, праз духоўныя праявы. Місія выканальная. Іншая справа — патрэба самой місіі. Але тады паўстае пытанне і патрэбы ў асобнай беларускай культурнай прасторы...

"Літаратура — важны складнік нацыянальнай культуры. Яна з'яўляецца мастацкім адлюстраваннем гісторыі народа, на ёй грунтуецца і развіваецца родная мова. Разуменне гэтага робіць чалавека грамадзянінам і патрыётам", — адзначыў прафесар Аляксандр Лакотка.

Ларыса ЦІМОШЫК.